

• V R T E C •

1930

4

1931

VSEBINA k 4. šte.: Janko Samec: Zimska pesem — Danilo Gorinšek: Dokler — Venceslav: Mraz (Pesmi) — Venceslav: Otroci s črne ceste — Venceslav: Pipec (Pesem) — Mladi umetnik — Svjatoslav: Grob na koncu naše zemlje — Ivan Karintijofil: Od Pliberka do Brda — Lea Fatur: Dogovor je dogovor — Pouk in zabava.

Zagonetke v 3. šte. so prav rešili: Jug Zlatica, Studenci; Oblak Valentin, Trzič; Strmec Jožek, Sela-Sumberk; Juhart Julče, Kostonjevec Stojan, Tifengraber Katica, Ruch Dušan in Marija, Ljubljana; Moškon Adolf, Rajhenburg; Meisterl Anica, Mežica; Barbič Mihec in Joško, Novo mesto; Jereb Helena, Bukovščica; Millonig Hilda, Guštanj; Pevec Rozika, Zimšek Marija, Štore; Kos Anton, Vojnik; Vodopivec Antonija, Begunje pri Cerknici — vse; Jazbec Frida, Ljubljana; Mlakar Dragotin, Šoštanj; Uršič Anica, Kavčič Regina, Šribar Marija, Vuga Hela, učenke 5. razr. š. sester; Rajh Stanka, Kozoderc Erika, Zabukošek Nada, Podjaveršek Angela, Pohajač Marija, Povh Marija, Bovha Ivica, Savodnik Deja, Hočevar Janda, Horvat Marjeta, Brežnik Ljudmila, Gaber Angela, Hodžar Cirila, Ropas Evgenija, Dobovičnik Amalija, Pograjc Zofija, Graber Slavica, Jazbinšek Ana, Eler Fani, Vriesnig Kristina, učenke 4. razr. š. sester v Celju.

Izžrebana je bila Jereb Helena.

Samo 1 Din stane knjižica »Sprehod po Ljubljani« pri upravi »Vrtca«, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80. — Priloži naročilu v pismu znamko za 1 Din!

Uprava Vrtca (Ljubljana, Sv. Petra cesta 80) ima še nevezan Vrtec 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30 po Din 14, vezan Vrtec 1922, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29, 1929/30 in vezan Angelček 1921, 1922, 1925, 1925/26, 1926/27, 1927/28, 1928/29 in 1929/30. — V Jugoslovanski knjigarni se dobe poleg navedenih še Vrtec (vezan) 1910, 1911, 1915—1917, 1921—1924; Angelček (vezan) 1895, 1906, 1908, 1912—1916, 1924.

Razpis nagrade. Kot nagrado za rešitev vseh zagonetk v Vrtcu št. 1—2 razpisujemo: primerno mladinsko knjigo, kot si jo rešilec sam izbere, ali vezan Vrtec in Angelček 1922, ali vezan Vrtec in Angelček 1925/26, ali molitvenik »Pri Jezusu« (z zlato obrezo). — Nagrado pa more dobiti le en rešilec, ki ga določi žreb.

Vrtec s prilogo Angelček (10 številčk) stane za leto 1930/31 Din 22, Angelček sam Din 8.

Urednik in izdajatelj: Jožef Volc, stolni kanonik v Ljubljani, Pred škofijo št. 8. Rokopisi in rešitve naj se pošiljajo na »Uredništvo Vrtca in Angelčka« v Ljubljani, Pred škofijo št. 8. — Naročnino sprejema »Uprava Vrtca in Angelčka« (dr. Jožef Demšar) v Ljubljani, Sv. Petra cesta št. 80. — Čekovni račun uprave ima št. 10.470.

Za Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani Karel Čeč.

1 9 3 0 / V R T E C / 1 9 3 1

Janko Samec:

Zimska pesem.

*Belo, belo se razgrinja
po dolinah prt sneženi.
Iz peči žaré od brinja
ognja rádostni plameni.*

*Drevje v noč od mraza poka,
v vetrih stresajo se duri.
Kdo, ah, kdo na cesti joka
tak otožno v pozni uri?*

*To ljudje so, ki pozimi
prosijo pod tuje strehe.
Kdor si človek, v dom jih sprimi
in njih srcem daj utehel!*

Danilo Gorinšek:

Dokler . . .

*Dokler še cvetica rdeča
sredi vrta ti cvetè,
še raduje se oko ti,
še raduje se srce.*

*Dokler bo še vera v srcu,
da nad tabo Oče bdi,
še prepebal boš veselo,
srečen boš vse žive dni.*

*A če cvetka ta ovne,
v vrtnu radosti več ni;
nimaš vere več nobene —
živ si mrtвец med ljudmi.*

Venceslav:

Mraz.

*Po celem svetu rase mraz.
Molčijo polja in drevesa suha,
krivenčijo roke v nebo.
Lačne ure k nam gredo.
Usmili se, Bog sveti, nas,
ki glad nam s sivo roko žuga
in smeje nam se z motnimi očmi.*

*V vaseh pod snegom luč gori —
nobena ni za nas prižgana;
čez bele klance pot hiti —
nobena ni za nas speljana.*

*Ves svet je v led in kamen zakovan,
z verigami prepleten krog in krog.
O da bi prišel Klepec velikan,
o da bi prišel sveti, sveti Bog!*

Otroci s črne ceste.

5. Pesem in ubito okno.

iste dni se je zgodilo nekaj čudovitega in nepričakovanega. V šoli se je zgodilo. Jurij je prišel v šolo molčeč in resnoben. Glavo je imel sklonjeno na prsa, zakaj na njegovem obrazu je ležal pečat kakor znak greha: preko čela in levega lica se mu je vlekla rdeča proga, delo biča, ki ga je udaril na gosposki ulici.

Tovariši so zahrumeli in tesen krog se je sklenil okrog Jurija. Najprej so molčali, potem se je zasmel eden, zasmel se je drugi, začeli so govoriti. Jurij je molčal. Knjige je položil na klop in ni vedel, kaj bi storil. Obšlo ga je bridko, sesedel se je, naslonil glavo na roke in malo, da ni zajokal.

»Kaj sem jim naredil, da me zasmehujejo?« je pomislil. »Kaj jih ne pustim v miru. Še besedice nisem rekel nikomur, nikogar se še dotaknil nisem s hudobno namero.«

Smeh okoli njega je bil vedno glasnejši, ves razred se je zabaval z Jurjevimi bolečinami.

»Ni lepo, da ste taki!« je vzdignil glavo Jurij. »Glejte, nikomur nisem storil nič žalega, pa se mi smejete.«

Še bolj so se smejali in neki večji ga je od zadaj povlekel za lase, da je Jurij udaril z glavo ob klop.

»Za budalo me imajo,« je spoznal Jurij. »Ne morem se tako učiti kot oni in prevelik sem jim.«

Spet ga je nekdo povlekel za lase.

»Čujte, čujte,« je vstal Jurij zmedeno in iskal v gruči krivca, »dajte, lepo vas prosim, nehajte! Kaj sem vam pa storil?«

Zajokal je in znova sedel.

Za hip je vse prenehalo in nekateri so se umaknili na svoja mesta. Starejši so mu pa še nagajali.

Takrat je Jurij dozorel.

»Udarim,« je zagorelo v njem, »udarim kot udari Matevž. Pa naj bom ves dan zaprt! Prav gotovo udarim!«

In ko ga je drzen dečko spet povlekel za lase, je Jurij hipoma vstal. Nič več ni bilo ponižnosti v njegovih očeh. Ustna so mu podrhtevala. Z močno roko je zagrabil krivca in ga udaril, da se mu je ulila kri iz nosa.

»Joj, kri!«

Vse se je zganilo. Jurij je samo malo pogledal in videl kri, pa ga ni prav nič bolelo. Nekateri so hoteli navaliti nanj, pa se jih je ubranil s pestjo po hrbtu, glavi, kamor je padlo. Krik je oril po razredu. Sredi vseh je stal blede deček s krvavečim nosom. Med šumom je stopil v sobo učitelj. Od vseh strani je zavihralo:

»Jurij, Jurij!«

Začudeno je pogledal učitelj:

»Kaj si naredil, Jurij?«

V tesnobno tišino je razodel močan, doslej nepoznan glas preprosto:

»Udaril sem ga!«

Od tistega hipa ni bilo več ponižnosti v Juriju.

Bil je zaprt do štirih popoldne.

Ko se je vračal, so ga čakali barakarji blizu gosposke ulice.

»Dobro si jih!« je dejal Matevž. »Zdaj boš šel vedno z nami.«

»Pojdem!« je dejal verno Jurij z dvignjeno glavo.

Tisto popoldne je čudovito sijalo solnce.

* * *

Drugi dan je bila sobota. Popoldne se je nebo zameglilo in je bilo pusto. Barake so bile živahnjše, delavci so prihajali domov. Otroci so stali ob poti pod drevesom, pod edinim sredi črne zemlje. Bil je mlad kostanj. Še listi so bili očrneli od dima in temne okolice. Stali so otroci in govorili. Lepo so znali. Pravili so, kako bo jutri, ko bodo veliki, ko ne bodo več v barakah.

»Če bi bil jaz bogat,« je dejal resnobno Jurij, »če bi bil jaz bogat: vse barake bi podrli in hiše bi sezidal, da bi ne bilo mraza v njih in ne bi deževalo skozi strehe.«

Misliš, da bi?« se je smejal Francek. »Če bi bil ti bogat, bi pozabil na vse, še pogledal ne bi več barak.«

»Zakaj ne?« je branil Matevž Jurija, »saj to le govorimo. Toda za Jurija vem, da bi on storil tako.«

»Bi, bi,« je kimal zamišljeno Jurij.

Potem so vsi zasanjali, kako bi bilo, če bi ne bilo več barak, ampak nizke hišice, take kot so drugod, bele hišice z zelenimi okni in rdečimi strehami. Tam se človek samo smeje in nikoli ne more zajokati. Kako tudi, ko se vse okoli njega smeje, hišica, vrt, nebo — kako bi jokal?

Takrat sta prišla med barake deček in deklica.

Deček je bil suh in bled in je imel kitaro. Oblečen je bil siromašno kot barakarski in dolgi lasje so se mu usipali preko čela. Deklica je bila majhna in drobna, skoraj taka kot Marička. V desnici je nosila culo, v levici pa star dežnik. Oba otroka sta bila bosa.

Ustavila sta se pri baraki pred vrati. Deček je udaril po kitari, deklica je pa zapela s čistim glasom žalostno pesem.

Iz barake je stopil delavec, velik in širok, in neprijazno je gledal. Ustavil se je pred vrati in se podbočil. Dvignil je glavo in gledal nekam čez barake. Pa bolj ko je poslušal, niže mu je padala glava, in ko sta otroka končala, je sklenil roke na prsih, se tiho obrnil v barako, a se takoj vrnil:

»Nata, pa še zapojta!«

Stisnil je fantu v roke nekaj drobiža in kos kruha. Fanta je spreletelo toplo, tih nasmeh mu je zagorel na ustnih.

Zapela sta še enkrat.

V baraki, blizu tam, je prej oril krik. Prepirali so se in morda tudi tepli. Zdaj je vse utihnilo in počasi so drug za drugim prišli k pevcema. Prišli so glasni, trdi; ko so pa poslušali, se je vse v njih razmehčalo in kakor grešniki so sklonili glave.

Otroci so prihajali počasi, previdno, samo Janiček je moral biti prvi zraven. Prerili so se med ljudmi do obeh otrok in ju gledali kot razodetje božje.

»Joj!« je vzdihnil Jurij kar med pesmijo glasno.

»Molči!« je dahnil ob njem Tonček.

Ko sta otroka še parkrat zapela, sta odšla med barakami in otroci za njima.

»Odkod pa sta?« ju je vprašal radovedno Jurij.

»Povsod sva doma,« je dejal deček. »Povsod, kamor prideva.«
 »Pa kje sta bila doslej?« je silil Matevž.
 »Daleč. Tam onstran mesta. Tudi tam so barake, samo manj jih je. Tam sva bila pozimi. Zdaj greva naprej.«
 »Pa nimata očeta, matere?«
 »Nimava,« je jeknila bolno deklica.
 Trenutek so vsi molčali in barakarski so premišljali, kakšno je tako življenje. Potem je rekel Tonček:
 »Hudo vama je, kajne?«

Bridko je pokimal deček in se samo nasmehnil. Popravlil si je z roko lase, ki so mu padli na čelo in tiho pripovedoval:

»Pozimi je hudo. Ni drv, ni kruha. In samo po gostilnah morava peti, a naju podé in zasmehujejo. Pomladi je boljše. Zdaj pa pojdeva na kmete. Tam so dobri ljudje. Malo bova še pela, potem se pa ustaviva kje in bova delala.«

»Da so tam zunaj dobri ljudje?« so vprašali barakarski.
 »Dobri, dobri,« je gorel dečko. »Dadó ti kruha in mleka in sadja in govoré s teboj o vsem. Dobri so!« — — —

Pred otroki so vzrasla zelena polja s šumečim žitom in vriskajočimi ljudmi. Po gričih so cerkve in hiše in se smejejo v dolino. In vrtovi so okoli hiš in rože in nikjer ni visokih dimnikov in črnega dima. Joj, tam zunaj, tam daleč, tam — — —

»Daleč je, daleč tam,« je mislil v sanjah Matevž.

Prišli so do drugih barak in se ustavili in tujca sta zapela. Spet so prihajali ljudje in poslušali in otroka sta bila zadovoljna.

Vračali so se proti gosposki ulici in tam so se barakarski vrnili, otroka sta pa odšla po ulici.

Čez nekaj časa je Matevž zaslišal znane glasove za seboj. Ozrl se je, pa ni videl ničesar. Stopil je na gosposko ulico. Ob zadnji baraki sta slonela pevca. Deklica je spustila culo in dežnik na tla, deček je čvrsto držal kitaro. Pred njima sta stala Albert in Emil s palicama v rokah in nekaj kričala in se smejala.

»Nazaj pojdite!« je zakričal Matevž barakarskim.

Otroci so za hip obstali, nato so se obrnili in se kakor čebele usuli na gosposko ulico.

Emil in Albert sta jih ugledala.

»Beživa!« je dejal Emil.

»Zakaj?« je mislil Albert. »Očeta pokličem, če me bodo topli in v šoli bodo zaprti.«

Nezadovoljen je Emil obstal.

Barakarji so vse štiri obkolili.

»Kaj jima hočeta?« je hropel Matevž.

»Naj jima kitaro dam, sta dejala in vzeti sta jo hotela,« pove deček skoraj jokaje.

»In naprej naju nista pustila,« toži deklica.

»Kar brez skrbi pojdita naprej!« odloči Matevž.

Deklica vzame culo in dežnik, deček jo prime za roko, pa gresta po gosposki ulici. Majhna sta in upognjena in pozna se jima že od daleč, da sta rojena za berača.

Emil in Albert hočeta v hišo.

»Nič!« reče mirno Jurij, ko hočeta odriniti s pota. »Rekli smo, da ostaneta tukaj!«

Sram ju je. Spogledata se. V lepi gosposki obleki in v rjavih čevljih in lepo počesana stojita sredi trume otrok. Od pomladanskega solnca zagoreli obrazi strmé sovražno vanju. Barakarski so bosí, blatne noge so razkoračili in stoje mogočno, kakor da svet nosijo. Obleke imajo ponošene in za silo zakrpane in Emil in Albert mislita, da bi bilo prav, ko bi bili ponižni in da bi hodili s povešenimi glavami, pa gleda pred njima v svet dvajset mladih obrazov in ne v enem ni ponižnosti.

»Zakaj ju nista pustila v miru?« vpraša Tonček.

»Kaj te briga!« zagori Albert v rdečici.

»Briga!« poudari Tonček. »Revna sta in siromašna kot mi. In v barakah smo ju sprejeli in zdaj sta kakor naša. Vsakega, ki ga mi sprejmemo, pustita v miru, kakor da je eden izmed nas.«

Barakarski v krogu kimajo, Emil in Albert pa iščeta prostora, da bi ušla.

»Zdaj pojdita!« velí Tonček. »Topli se ne bomo in nas pustita, da gremo svojo pot.«

Barakarski se počasi obrnejo in odidejo. Ob cesti ostaneta samo Emil in Albert. Nekaj časa ne vesta, kaj bi storila, potem Albertu bruhne iz ust:

»Raztrganci!« — —

Par obrazov se obrne in se zasmeje, vrne se pa nihče. Drhteča od jeze odideta Emil in Albert proti hiši. Ko prideta do vrta, se Emil skloni in pobere kamen.

»Da jim pokažem, da se ne bojiva!«

Zavihti in vrže in zadene. Otrok med barakarji zakriči, prime se za glavo in zajoka.

»Dajte ga!« zakriče nekateri. Obrnili so se, poiskali kamenja in ploha se je usula na gosposko ulico. Naenkrat je zažvenketalo na hiši, okno v pritličju se je zdrobilo in koščki stekla so padli na ulico.

»Ubili ste ga, ubili ste ga!« kriči Albert zmagoslavno.

Barakarskim so omahnile roke; tisti, ki so imeli še kamenje v roki, so ga izpustili, spogledali so se in se tiho splazili na drugi konec barake. Samo jokajoči je ostal na mestu.

V skrivališču je vprašal temno Tonček:

»Kdo ga je?«

»Kdo ga je!« je vzrožil Matevž. »Eden ga je; pa Bog ve, kdo. Vsi smo metali.«

»Vprašat bodo prišli.«

»Naj pridejo! Mi ne vemo.«

»Vsi smo metali, kdo je zadel, ne vemo,« je zaključil Matevž in odšli so tiho po barakah.

Pa ne tisti dan ne drugi dan ni bilo nikogar z gosposke ulice. In ko tudi tretji dan ni nihče prišel, so se otroci spet zbrali pod kostanjem in Matevž je dejal:

»Ni jih bilo in jih ne bo!«

»Kdo je pa kriv?« je bil jezen nekdo.

Bali so se pa vendar vsi — — —

Venceslav:

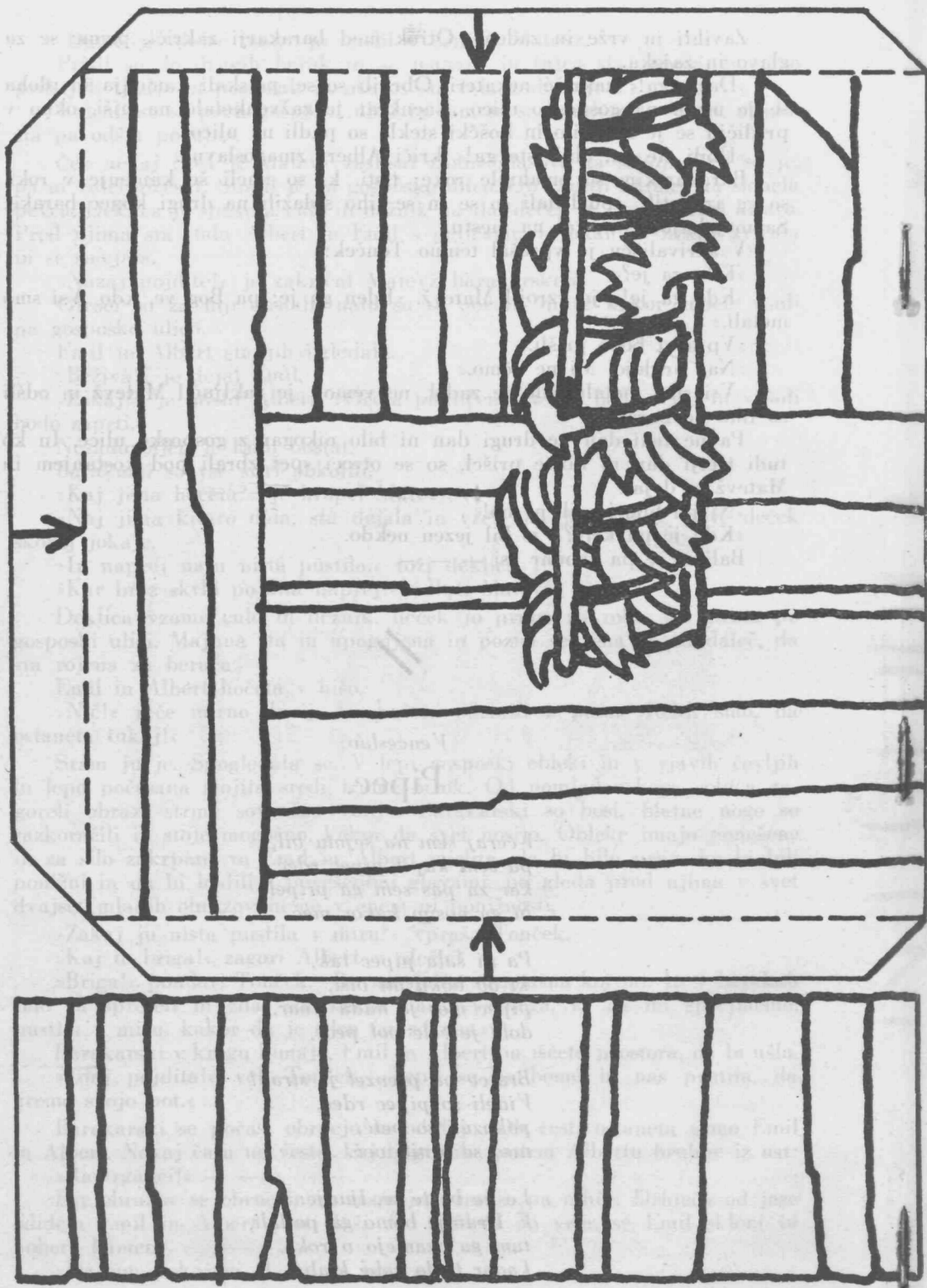
Pipec.

*Včeraj sem na sejmu bil,
pa sem kupil pipec rdeč,
kar za pas sem ga pripel
in ga nosim kakor meč.*

*Pa ni šala pipec tak,
ki ob boku mi visi,
pipec moj je huda stvar,
dolg je cele pol pedi.*

*Bratce pa prevzel je strah!
Videli so pipec rdeč,
pokazali so peté,
niso se vrnili več.*

*Le ne bojte se, ljudje:
V Dravljje bomo ga poslali,
tam ga vzamejo v roke,
kadar bodo žabe klali...*

MLADI UMETNIK

Kako si napravim jaselec? Vse dele lepo prerisite na trd papir, sestavite in zlepite. Kjer je črta črtana (.....) tam upognite rob, ob stenah pa upognite, kakor kažejo puščice. Spredaj izrežite vhod. Zvezdo pa rostavite na vrhu hlevca, pa boste imeli be'lelemški hlevček (A). Hlevček naj bo rjav, zvezda rumena, cveti modri in rdeči, listi cvetlic zeleni.

Sojatoslav:

Grob na koncu naše zemlje.

Bilo je to v dneh velike vojne in so ljudje bežali iz hiš čez polja in hribe. Bežal je tudi sirota Matevž. Ubilo mu je mater pred hišo in triletni je jokal krvav ob njej za smrt. Zagrabila ga je soseda in zvlekla s seboj. Za njima je udarjalo, da se je kodilo, kot bi zemlja gorela.

Potem je Matevž rasel za hribi in šel v leta. Ko je bil v desetem, se je spomnil, da je imel nekoč mater in mu je postalo bridko. Z onstran hribov se ni čulo dobrega, pa Matevževo hrepenenje je bilo presilno, da bi bil mislil. Stopil je h gospodarju, kjer je služil, in je povedal. Gospodar je bil že star in so ga vojna in leta ubila, da je hodil ob palici. Ko ga je Matevž vprašal za pot, je stari dvignil palico in razjasnil:

»Daleč je, prav na kraju naše zemlje je grob.«

Dnevi so bili jesenski, ko je Matevž lezel čez hribe. Prvi večer je prišel komaj do vrha in je gledal, ko je solnce legalo v daljno ravan, ki je bila zlata v poslednji svoji lepoti. Drugi večer je pa že prišel do prvih dolinskih vasi in truden vprašal: »Joj, ljudje božji, kje je konec naše zemlje?«

Počasi so se ozrli ljudje okrog sebe, potem so pa polglasno povedali:

»Dolgo je še do kraja, pa prišel boš. In jutri lažje ko danes.«

Pa so mu dali prenočišča in jesti in piti, zakaj omagal je že in bi bil skoraj ostal na cesti.

Drugo jutro je nadaljeval svojo pot in opoldne se je utrujen zrušil ob prvih hišah velike vasi. Prišli so počasi k njemu ljudje, pa ko jim je potožil trudnost in glad, ga niso razumeli in so se mu smejali. Le stara ženica, napol slepa, mu je prinesla kruha in mleka, da je lahko vstal in šel naprej.

»Zato, ker si po domače prosil,« je zajokala...

Sirota Matevž je pa samo to razumel, da je kmalu na koncu naše zemlje, ker ne govore več po naše. In s krvavečimi nogami je tolkel dalje.

Pod večer je pa prišel.

Z griča pred njim je molil zvon večernico, in ko je ugasnil, je zagorela sredi jezera grobov luč in rasla, rasla v svetlo zvezdo.

»Mati!« je kriknil sirota Matevž in omahnil pred pokopališka vrata.

Sredi grobov je stala bela žena s sijajočim obrazom, razpela je roke in hitela k sinu — — —

Zdaj sta dva grobova sredi sto drugih in na teh dveh gori luč. Prav na koncu naše zemlje sta in daleč, daleč za hribovi — — —

Od Pliberka do Brda.

2. V Celovcu.

Celovec leži ob zapadnem robu Celovške ravnine, južno od Gosposvetskega polja in vzhodno od Vrbskega jezera. Do Vrbskega jezera je še eno uro hodá. Mesto je zvezano z Vrbskim jezerom po Lend-prekopu. Iz mesta do jezera vozi električna železnica. Četudi je Celovec glavno mesto dežele, vendar ne leži v sredini dežele, marveč v njenem južnovzhodnem delu, je srce tako zvane Celovške kotline. Ta kotlina je najlepši del Koroške in sega na vzhodu do Dravograda, na zahodu do Beljaka, na jugu do Karavank in na severu do Starega dvora (Althofen). Še ni dolgo, kar se je tu okrog Starega dvora in Kotarč (ponemčeno: Guttaring) govorilo slovenski. Pretežen del Slovenske Koroške spada v Celovško kotlino.

Celovec je lepo mesto in šteje 30.000 prebivalcev, s predmestji pa 40.000. Z glavnega kolodvora vodi skoraj skozi celo mesto v smeri od juga proti severu gori do kapucinske cerkve: Kolodvorska cesta. Bolj v južnem delu mesta, v Lidmankyga ulici, stoji stolna cerkev sv. Petra in Pavla, v severnozpadnem delu pa mestna župna cerkev sv. Ilja z 91 m visokim zvonikom. V višini 47 m je napravljen okrog stolpa razgledni hodnik, s katerega se nudi lep razgled na mesto in okolico. V zapadnem delu mesta, na trgu Sv. Duha, stoji cerkev Sv. Duha, na katero je prizidan uršulinski samostan. V vzhodnem delu mesta, na Velikovški cesti, pa stoji elizabetinska cerkev z istoimenskim samostanom. Nekdanjo Ljubljansko cesto, ki vodi iz mesta v Rož in dalje na Ljubelj in v Ljubljano, so po vojni prekrstili v Rožansko cesto. Nekdanjo Šolsko ulico, ob kateri stoji Mohorjeva hiša, nekdanja tiskarna Družbe sv. Mohorja, pa v 10. oktobra ulico. To naj bi bil spomin na plebiscit 10. oktobra 1920, ki je ugodno izpadel za Nemce.

Najlepši in največji trg v Celovcu je Novi trg. Leži v sredini mesta. Na trgu stoji Marijin spomenik v spomin na rešitev Dunaja pred turško silo leta 1685., ko je združena krščanska vojska pod poveljstvom poljskega kralja Sobieskega porazila šestkrat večjo turško vojsko pod poveljstvom strašnega Kara Mustafa. Na Novem trgu stoji tudi spomenik Marije Terezije in pa spomenik celovškega zmaja.

Znana je gozdba o celovškem »lintvernu«. Bilo je v času, ko je vladal nad Gorotanijo (Karantanijo) — kakor so tedaj imenovali Koroško — slovenski knez Gorazd. Gorazd je stoloval v Krnskem gradu na Gosposvetskem polju. Tedanja Gorotanija je bila mnogo večja, ko je sedanja Koroška in je bila vsa slovenska.

Vzhodno od Vrbskega jezera, od jezera pa do današnjega Celovca, se je razprostiralo v onih davnih časih pusto močvirje in divji gozd. V gozdu sta gospodarila bivol in divji merjasec, močvirje pa je pokrivala neprodirna megla, ki se ni premaknila z mesta. V močvirju je prebival strašen zmaj, ki je ropal ljudi in živali. Kdor je zašel v grozansko močvirje, ga ni bilo več nazaj. Nihče si ni upal nad zmaja.

Gorazd, ki je ob svojem ustoličenju pri Krnskem gradu ljudstvu obljubil, da bo branil prostost in pravico in da bo ljudstvu skrben poglavar, je dolgo premišljal, kako bi ukrotil zmaja. Slednjič si jo izmislil zvita glava: Ob robu močvirja da postavi močen stolp. V stolp se podajo pogumni možje, oboroženi z železnimi kiji. Blizu stolpa privežejo tolstega bika, nanj pa pritrdijo oster, močen železen kavelj. Bik kmalu začuti nevar-

nost in začne divje rjoveti in se trgati z verige. Pa že se prikaže z močvirja strašni zmaj. Zakadi se proti biku, široko odpre žrelo, prikažeta se dve vrsti strašnih, ostrih zob. Igraje bi strl in požrl svoj plen. A ko zgrabi bika in zapre žrelo, se mu ostro železo zasadi v mehko ustno meso. V divji bolesti zasadi biku ostre kremplje globoko v trebuh. Tedaj pa priskočijo z železnimi kiji možje, ki so bili skriti v stolpu in so čakali na ta trenutek, in pobijejo zmaja, ki si ne more pomagati.

Rešeno je bilo ljudstvo silnega zmaja in je pevalo hvalo modremu knezu. Knez pa je dal izsušiti močvirje, ki je povzročalo meglo, in je dal izsekati gozd. Ondi, kjer je stal stolp, je dal zgraditi grad, okrog grada pa je nastala vasica, naselbina, iz katere se je razvilo sedanje mesto.

V spomin na boj z zmajem so postavili pred 300 leti na Novem trgu iz enega samega kamena mogočnega zmaja, ki ga pobija orjak z gorjačo. —

Celovški zmaj.

Celovec je nemško mesto, vsi napisi so nemški, vse šole nemške, po cerkvah se pridiguje in moli nemški. Toda po vseh gostilnah in trgovinah znajo slovenski, in v četrtkih, ko je v Celovcu tržni dan, ves Celovec govori slovenski. Mesto napreduje, narašča, ker neprestano dohajajo novi priseljenci v mesto. A večina teh priseljencev so Slovenci. To so slovenski Rožani, slovenski Podjunčani, slovenski prebivalci Celovške ravnine in Slovenci, naseljeni okrog Vrbskega jezera. In vendar! Vse šole so nemške. Vsi tisoči slovenskih priseljencev se v Celovcu ponemčijo, šole ponemčijo vso njihovo deco. Vsi so za naš rod zgubljeni. Leto za letom zgublja naš slovenski rod na Koroškem na tisoče svojih sinov in hčerá. Kakor bi jih morila smrtonosna kuga, kakor bi se utapljali v globokem morju... Grozno je to. Če bi bil Celovec v slovanski državi, v kratkem bi bil po pretežni večini slovensko mesto. Čisto gotovo. Tako pa se nam ponemči in zgubi vse, kar pride in se naseli v Celovcu. In po drugih koroških mestih? Ponemčevanje, narodno umiranje — to je žalostna zgodovina koroških Slovencev.

Pa ne samo v mestih, tudi v okolici mest, zlasti še v okolici glavnega mesta, Celovca, slovenstvo propada, hira in umira.

In vendar... Sami smo krivi, ker nismo Koroške po razpadu stare Avstrije pravi čas osvobodili in rešili... Prepozno kesanje...

Dve uri severno od Celovca je Gosposveta. Tu na Gosposvetskem polju so Slovenci pred davnimi stoletji v slovenskem jeziku ustoličevali korotanske vojvode. Pri Krnskem gradu je bil vojvoda na knežjem kamenu slovesno ustoličen in z vojvodskega prestola na Gosposvetskem polju je prvič vršil svojo vladarsko oblast. Zadnje ustoličenje na knežjem kamenu je bilo leta 1414., zadnja poklonitev pred vojvodskim prestolom na Gosposvetskem polju leta 1597. Še stoji ta prestol sredi Gosposvetskega polja, a nanj ne seda noben knez ali vojvoda več — prestol je samo nema priča minule slovenske slave. Kralj Matjaž spi v Peci in skoraj bodo izumrli Slovenci na Gosposvetskem polju. Bodo izumrli? Dà, če ne pošlje Bog rešitve.

Lea Fatur:

Dogovor je dogovor.

(Turška pravljica.)

V mestu Carigradu je živel za časa pravičnega sultana Murata brivec Ali Sok. Ta je znal obriti glavo gladko tudi, če si mu zavezal oči. In ni polil obleke z milnico, niti s kapljo ne. Znal je tudi veliko pravljič in prišel je tako v glas, da je hodila vsa carigrajska gospoda samo k njemu. Ali je postal silno prevzet in ni maral več briti drugih glav kakor samo one boljših ljudi.

Seveda je porabil slavni brivec tudi dosti drv. Kar naprej so hodili z drvmi natovorjeni osli pred Alijevo brivnico.

Tako je prišel nekoč drvar Hamid s svojim oslom in je ponudil Aliju drva. »Imam jih dovolj,« se je otresal Ali; »vzamem jih le, če mi daš za navadno ceno ves les, kar ga je na oslovem hrbtu.«

»Seveda dam rad ves tovor,« se je začudil Hamid in jel raztovorjati osla. Ko je spraznil oslov hrbet, je zahteval denar.

»Rekel sem, da ves les!« se je posmehnil Ali. »Osel ima vendar na hrbtu še leseno sedlo! Daj sedlo ali pa naloži drva nazaj in zgini! Dogovor je bil vendar jasen in priče so tu.«

Oslovo sedlo je bilo pa več vredno ko vsa drva. Hamid se je sicer prepiral in branil, pa vsakdo mu je rekel: »Kaj se boš prepiral, ubogi drvar, z Alijem, ki brije vso mestno gospodo? Pogorel boš!«

Drvar je pa trdil: »Pravica mora biti!«

»Daj sedlo, pa si jo poišči,« so se mu meščani smejali.

Drvar je dal sedlo in je šel iskat pravice. Šel je h kadiju (sodniku) in k muftiju (duhovniku). Prvi je pregledal vse zakone in ni našel besede, ki bi bila drvarju v pomoč. »Dogovor je dogovor in se mora spoštovati, sicer ni pravice v deželi,« je rekel kadi in odslovil drvarja.

Hamid je šel k muftiju. Ta je pregledal ves koran (turško sveto knjigo), pa ni našel v njem besede, da bi pomagala drvarju. »Dogovor je dogovor in se mora spoštovati, sicer ni pravice v deželi,« je rekel.

Drvar je bil trmast in neizobražen in mu ni šlo v glavo, kaj hočejo s tako pravico. Gre in najame pisarja, da mu napiše prošnjo na sultana.

»Z visokega prestola prihaja pravica,« pravi drvar, »biti mora za reveža in za bogatina. Še živi — slava Bogu! — naš pravični sultan, še se vozi po stari navadi vsak petek k molitvi.«

Drvar počaka sijajnega sultanovega prihoda in vrže prošnjo v sultanovo zlato kočijo.

Že drugi dan pokliče sultan drvarja k sebi, ga posluša in razsodi:

»Dogovor je res dogovor, a pravica je stisnjena v besede, ki so lahko dvorezen meč. Brivec Ali je dobil po pravici tvoje sedlo.«

Prepaden stoji drvar pred sultanom. Pa ta se sklone k njemu in mu nekaj zašepeta.

Komaj je bila drugi dan odprta Alijeva brivnica, že je stal pred njo drvar Hamid in njegov osel. Hamid stopi v brivnico in vpraša, za kako ceno bi Ali obril njega in njegovega tovariša. Aliju se je zdelo sicer za malo, da bi bril drvarja, vendar se dogovori za ceno. Obrije Hamida in se norčuje: »Kaj nisi vedel, kdo sem jaz? Zdaj se norčuje ves svet iz tebe.«

Hamid molči in gre, ko je obril, po osla. »Zdaj pa tovariša!« pravi. Ali poskoči: »Si li znorel? Kaj bom jaz, ki brijem samo gospodo, bril tvojega osla?«

»Dogovor je dogovor!« pravi drvar. »Nočeš? Grem k sultanu!«

Kmalu pride pred brivnico sam sultan z rablji. In pravi Aliju: »Dogovor je dogovor! Trdo se je pa včasih ravnati po njem, toda potrebno, sicer ni v deželi pravice. Tebi je veljal dogovor za sedlo — zdaj pa hitro obrij osla — drugače ti izkaže palica pravico.«

Ni bilo pomoči! Ali je namilil in obril osla. Še tisti dan se je razširila novica o tem po Carigradu. Pozdravljali so Alija: »Čestitamo, da si postal brivec oslov; žal, da moramo zdaj k drugemu brivcu...«

Tako je zgubil prevzetni Ali delo in premoženje. Bežal je iz Carigrada in se nastanil v Mostaru.

Modrost v pregovorih domačih in tujih

Plot.

Plot je njive zid in streha ji je nebes.
Boljši lasten plot ko tuj vrt.
Boljši slab plot ko nobeden.
Tudi dober plot le tri leta drži.
Plot ne bodi manjši ko vrt.
Kaj pomaga plot, če so duri odprte?
Plot vzdržuje mir med sosedi.
Nizek plot je kmalu preskočen.
Nizek plot vsaka koza preskoči.
Kjer je plot najnižji, skačejo ljudje
čeznj.

Čez podrt plot je lahko priti.
Slab plot najdlje stoji.
Marsikdo ima lep plot okoli zanikar-
nega vrta.

Kjer plot ni dober, tudi vrt ni dober.
Po plotu gospodarja spoznaš.
Trden plot mora biti, da ga prešič ne
podere.

Kar za plotom dobiš, ni kaj vredno.
Plot moraš prej pozdraviti, če hočeš v
vrt priti.

Vsak naj svoj plot popravlja.

Drobiž.

O trdoživosti in nenavadnih oblikah pri živalih.

Vse, kar živi, mora umreti. Morda je to baš ono, po čemer ločimo živstvo od mrtve narave, ker mrtva narava pač razpada, a ne more umreti. Včasih pa je prav težko določiti, ali je kaka žival že mrtva ali še živi. Celo pri človeku smo včasih v dvomu, saj večkrat slišimo in beremo, da je bil kdo živ pokopan ali da je navidezen mrtvec oživel. Še težje kakor pri človeku in visoko razvitih živalih se pa da določiti mrtvo stanje od živga pri živalih nižje vrste.

Spanje z bolj počasnim dihanjem, oslabilim bitjem srca, z zmanjšano sprejemljivostjo vtisov zunanjega sveta nam je podoba smrti. A celo zimsko spanje živali, ki jim pade toplota na štiri stopnje Celzija in delovanje srca na osem udarcev na minuto, je še polno življenja v primeri z navidezno smrtjo nekaterih nižjih živali.

Neka živalca — 1 milimeter velika, čisto prozorna, ki živi v mlakah, v vlažnem mahu — pogine, če ji zmanjka mokrote. Z drobnogledom lahko opazujemo, kako se neha gibati, kako se skrči, po-

suši in postane kepica prahu. Ta kepica lahko ostane leta in leta brez najmanjšega znaka življenja, mrtva — a ena sama kapljica vode zadostuje, da spet narase, dobi ude, se prerodi, se začne gibati in jesti. Ta poskus lahko ponovimo, kolikorkrat hočemo.

Prav tako kakor suša vpliva tudi mraz na nekatere živali. Že vsi smo slišali o zmrzlih kačah, ki pri ognju naenkrat ožive. Žabe lahko tako zmrznejo, da se jim lomijo noge kakor suh les, da se dela led med njihovo kožo in mišicami, a če jih počasi ogrevamo, spet ožive. Neki francoski učenjak je izpostavil polže mrazu 150 stopinj pod ničlo, a razen enega so vsi spet oživeali. Poskusi so pokazali, da zdrže nekatere živali še večji mraz.

Niti smrti podobno spanje niti suša niti mraz ne pomenijo torej konca življenja. Kateri trenutek smemo torej znamenovati kot nastop smrti? Morda prenehanje bitja srea ali prenehanje dihanja? A s tem umre le celota, posamezni deli pa žive dalje in ne moremo reči, kdaj neha živeti posamezni ud. Znano je dejstvo, da še rasejo pri mrtvecih lasje in nohti. Dele kože mrtvecev so že presadili na rane živih in koža se je zarasla. Pri usmrčenih je deloval mozeg še nekaj minut, ko so že obsojencu odsekali glavo. Srce pa je nekoliko bilo tudi čez dvajset minut.

Posamezni telesni deli imajo posebno življenje. Če presadimo kos črnčeve kože na belega, postane ta bela in narobe. Pokazalo pa se je tudi nekaj drugega. Neki deklici so pri neki nezgodi izrezali s trebuhja kos kože in jo presadili na čelo. Po mnogih letih se je ta del kože odebelil, in sicer ob istem času, ko se je začela debeliti koža na trebuhu.

Poskusi so pokazali, da se dado pri nižjih živalih presaditi celo glave. W. Finkler je delal take poskuse na žuželkah. Pri vodnih hroščih je presadil glave samic na trupla samcev ter narobe in živali so živele dalje. Samice z glavo samcev so se vedle kot samci, medtem ko so se pravi samci vedli napram njim kot napram samicam.

Posamezni organi pa lahko žive pod izvestnimi pogoji nekaj časa tudi, če jih ne posadimo na živo telo. Pogoj je seveda, da dobi odrezani organ hrano, kot jo dobiva v živem telesu s krvjo. Znano je dejstvo, da so pripravili izrezana srca raznih živali na to, da so se ohranila leta in leta pri življenju. Tudi človeško srce se da za nekaj dni živo ohraniti.

Neki učenjak je napravil zanimiv poskus. Odsekani pasji glavi je dovajal po-

žilah dovodnicah tople pasje krvi; dosegel je, da je glava odprla gobec in celo obrnila oči proti človeku, ki jo je poklical po imenu.

Drug poskus. Prerezali so gliste deževnice in pustili, da sta se zrasla oba prva in oba zadnja dela. V zadnjem primeru je nastala glista brez ust, ki je živel toliko časa, dokler je imela dovolj življenjskih sokov v sebi. V prvem primeru je nastala čudna žival, ki je žrla na obeh koncih, dokler se ni v sredi razpočila.

S podobnimi poskusi se dajo ustvariti nove čudne živali: podgane z več glavami in nogami. Čudno je, da so živali, nastale po takih poskusih, ostale pri življenju in da še žive. Učencjaki jih goje in opazujejo, kako različne oblike more ustvariti življenje.

Večkrat vidimo in slišimo, da se tudi pri domačih živalih rode mladiči čudnih oblik, na primer tele s petimi nogami, z dvema glavama, zrasli dvojčki itd. Kje so torej meje te zagonetne igre narave?

Ornament.

Kaj povedo gorenje črke? Pazite na številke ob strani!

Rešilci in imena rešilcev — ki se sprejemajo le tekom 10 dni po izidu lista in se objavljajo le imena onih rešilcev, ki bodo rešili vse zagonetke — v prihodnji številki.

Uganke, skrivalice in drugo.

Naloge z užigalicami.

Teh 20 užigalic tako preloži, da bo imela vsaka vodoravna vrsta osem.

Vrt.

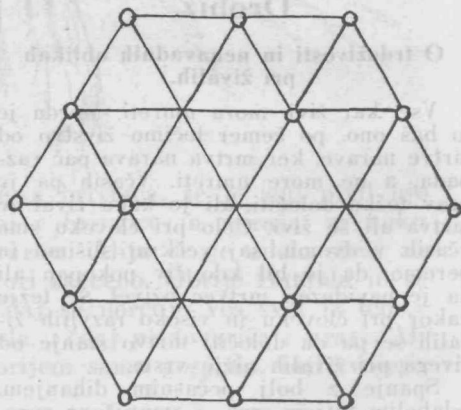
(Janez Ložar, Ljubljana.)

Gospodar hoče svoj vrt, ki ima obliko kvadrata, povečati na dvojen obseg, pa tako, da bo imel še vedno obliko kvadrata in da bodo 4 drevesa, ki stoje na oglih vrta, (kot kaže slika) ostala tudi v povečanem vrtu zunaj vrta. Kako bo povečal vrt?

Rešitve v 3. številki.

Šesterokotnik.

Uganke.

Gregor—Čič—Gregorčič.

Vremenska uganke.

Značne se pri Č in se vzamejo črke zapored v istih znakih. Tako dobimo: Če ajda dobro obrodí, so panji polni strdi.

N A Š I R A Z G O V O R I

A. S.:

Slovo.

Osamljena stoji dobrava,
ptice vzele so slovo,
v žalosti leži poljana,
nič več cvetke ne cveto.

Vem, zakaj žaluješ,
izgubila zaklad je svoj,
saj le cvetje in ptičic petje
je najdražji biser tvoj.

O, pridi, pridi zopet kmalu,
zlati moj pomladni čas,
da v cvetočem tvojem maju
zopet zrl tvoj bom kras.

Jelenka:

V jeseni.

Megle se vlačijo po nebu,
vse pusto in prazno je povsod,
na veji čepi črn vran
in kriči, kako je lačen in zaspan.

Zadnje cvetke skrivajo glavice,
zakaj snežec jim hoče pokriti nožice;
bliža se, bliža zimski čas —
oh, to je za cvetke žalosten čas.

Danica Škerlec:

Na pokopališču.

Žalostno stoje ljudje
pred grobovi svojih dragih,
umrli so prerano še,
za nje molitve zdaj v nebo kipé.
Na grobih jim lučke prižigajo
in s cvetjem gomile krasijo.
Ko pa solnce zatone žalostno,
se svečice zasvetijo
in morje lučk pokriva črno rušo
in potolaži vsako žalostno dušo.

Rozalka Perušek:

V spominu na mamico.

Mati moja ljuba
kaj naj sedaj storim,
v rajsko domovino k tebi
vedno si želim.

V zemlji že počivaš,
trohni ti že srce,
tvoje zapuščeno dete
k tebi si želi.

Kdaj naj ti povrnem
tvojo vso dobroto,
ko si me gojila
z nežno vso skrbjo?

Oh, le spavaj, mamica,
večne sanje snivaj,
gori zraven Jezuščka
rajsko srečo uživaj!

Rapolt Stanislav: Prav lepa hvala za pismo in pozdrave! Ko sem se zadnjič peljal mimo šole v Preski, sem se domislil, da Ti še dolgujem odgovor na pismo! To bo zares lepa in velika šola in ko bo zgotovljena, potem se ne bo treba več voziti iz Medvod v št. Vid z vlakom v šolo. Zelo bom vesel, kadar spet prejmem pismo od Tebe. Pozdravljen!

Rozalka: Vidiš, da je pesemca le zaslužila prostorček na zadnji strani lista. Res ni povsem po pravilih pevske umetnosti zgrajena, toda kar je tudi kaj vredno: iz srca je vzklija, in z njo je počaščen spomin mamice, ki je več nimaš. Kajne, kako bi jo ljubila in ji v veselje živela, ko bi bila še pri Tebi!

France Rupnik: Prav hudo mi je, da v kotičku ne moremo prinašati slik. Novice iz palčkove dežele so kaj mične, in tudi pri ostalih stvareh se razodeva Tvoje veselje do risanja. Da si mi zdrav in oglasi se spet kmalu!

Jelenka: Ubogi vran, lačen in zaspan! Hu, to je huda zadeva. Tebi pa očka in mati skrbita za vse: hrano, obleko in druge potrebe in vem, da nikdar ne greš brez večerje k počitku. Mnogo pa je deklie in dečkov na svetu, ki tega nima; v Tvojem domačem mestu stanuje precejšnje število nesrečnih družin pod oboki državnega mostu. Ubogi tisti otroci!

Vasovalec.